

4.HAFTA

Pragmatizm: J. Dewey

Pragmatizm

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Amerika ve İngiltere’de ortaya çıkmış bir düşünme ve bir yaşam biçimidir. 20. yüzyılın ilk çeyreğine damgasını vurmuştur. Pragmatizm aslında tipik bir Amerikan felsefesidir. Bu bağlamda pragmatizm, Amerika’nın felsefi düşünceye yaptığı özgün bir katkı olarak değerlendirilir.

Pragmatizmin en önemli simge isimleri: *C.S. Peirce* (1839-1914), *J. Dewey* (1859-1952) ve *W. James* (1842-1910)’tir.

Peirce, bu felsefi yaklaşıma ilk teorik ifadesini veren kurucu isim; James, bu yaklaşımı geniş çevrelere tanıtarak yaygınlaşmasını sağlayan isim; Dewey ise pragmatizmi toplumsal yaşama uygulama çabası içinde olan bir isimdir.

Bu üç isim pragmatizmin farklı türlerini geliştirirler.

Pragmatizm, yunanca “eylemek”, “yapmak”, “kılmak”, gibi anlamlara gelen *pragma* sözcüğünden türetilmiştir. Bu nedenle bu öğretisi, eyleme ve eylemin pratikteki değerine odaklanır çünkü eylem, düşünce ve bilgiye göre önceliklidir. Düşünce ve bilgi eylem için yol gösterici bir nitelikte ise anlamlıdır. Bu bağlamda aklın temel işlevi şeylere ilişkin bilgi vermek değil en etkili şekilde eylememizi sağlamaktır.

Pragmatizm, düşüncesinin merkezine “yarar” kavramını yerleştirmiştir; ahlak felsefesi açısından insan yaşamı için yararlı olan ve katkı sağlayan her şey iyidir; epistemoloji açısından da bilgi ve doğruluk insanın yaşam amaçlarına ulaşmasında -yaşamın hizmetine sunulan- bir araçtır. Doğru, doğruluk deneyime içkindir. Bir şey yararlı olduğu ölçüde doğrudur; doğru olduğu ölçüde de yararlıdır. Yararı ortadan kalkan bir doğrunun doğruluğu da ortadan kalkar. Yarar, doğru olanın, doğruluğun ölçütü haline getirilince doğruluk nesnel, değişmez bir şey olmaktan çıkar, görelî bir nitelik kazanır. Çünkü insanlar için yararlı olan şeyler de farklı farklı olabilir. (Bu noktada pragmatizm eleştirilmiştir.)

Pragmatistler mutlak anlamda bir kesinlik düşüncesini reddetmişlerdir. Ayrıca nesnel, gerçek olandan yana olarak metafizik karşıtı bir tutum (soyut düşüncelere yer vermeyen bir tutum) geliştirmişlerdir. Olaylara, olgulara yeni bir bakış açısı olarak, bilimsel olana, devingen olana, değişime ve gelişime açık bir doktrindir. Başka bir ifade ile pragmatizm, kavramların anlamlarını ve düşüncelerin içeriklerini soyut ve sabit olarak ele almaz. Bu bağlamda bilgi ve doğruluk da soyut, sabit, mutlak bir bilgi ve doğruluk olmaktan çıkar.

Pragmatizm, (1) empirist, (2) bilimselci, (3) utilitarist bir yaklaşım olarak kendini ortaya koyar. Bu genel nitelikleri ile pragmatizm pratiğe dönük bir felsefe olarak kendisini dizayn eder. Böylece çok hızlı bir biçimde benimsenir, kabul görür ve hatta popüler bir hale gelir.

Yukarıda sıralanan özelliklerinden dolayı Pragmatizm, Analitik Felsefe'nin bir devamı olarak değerlendirilmiştir. Çünkü pragmatizm de soyut, metafizik kavramlar ve düşüncelerin felsefeden arındırılması gerektiğini savunmuştur. Tam da bu bağlamda Peirce, pragmatizmi, anlaşılması güç olan; anlamları soyut, bulanık olan kavramların anlamlarını aydınlatma yöntemi olarak öne sürer. Anlamları bulanık (belirsiz) olan kavramlar anlamları somut, belirli olan kavramlarla yer değiştirilir ve bir kavramın anlamında istenilen açıklığa ulaşılmaya kadar bu işlem sürer; ta ki kavram sonunda gerçek, somut, duyusal, olgusal, nesnel ve pragmatik açıklığa kavuşana kadar. Yani sonunda kavramın pragmatik anlamı da elde edilmiş olur. Ancak Peirce'a göre soyut, metafizik kavramlar anlamları açık olan kavramlarla yer değiştirilerek açıklanamaz; gerçek anlamları elde edilemez. Bu nedenle bu türden kavramlar anlamdan yoksundurlar. Karmaşık ve anlaşılması zor olan bilimsel kavram ve terimlerin açık anlamları daha kolay ortaya konabilir.

J. Dewey (1859-1952)

Dewey'e göre felsefe, pratik yaşamdan kopuk, pratik yaşamın sorunlarını olduğundan daha karmaşık, anlaşılmasız bir hale getiren düşünsel bir etkinlik değil, insanların pratik sorunlarının çözümünü merkeze alan, çeşitli insan etkinliklerinin sorunlarına odaklanan ve bunlara çözüm önerileri getirmeye çalışan, düşünceler üreten bir etkinlik olmalıdır. Başka bir anlatımla felsefe, dış dünyanın düşünsel açıdan ama yine de edimsel olarak deneyimlenmesidir. Bu bağlamda onun felsefi tutumu ampirik bir bilgi anlayışına dayanır. Dış dünyaya güçlü vurgu Dewey'in felsefesinin pragmatik bir nitelik kazanmasını sağlar.

İnsan bir problem ile karşılaştığında düşünmeye başlar ve bu probleme çözüm bulana kadar düşünme devam eder. Bu nedenle düşünmenin kaynağı pratik; düşünmenin kendisi de bir eylemdir. Bu bağlamda bilgi elde etme süreci de aslında bir eylem süreci içinde bulunmak anlamına gelir. Yani deneyim -düşünsel,fiziksel deneyim- bilginin kaynağıdır. (Her türlü bilgi pratiktir.) Dewey'e göre insan deneyimi, düşüncesi ve onun her türden eylemi insanın çevresine uyum sağlamasını, hayatta kalmasını ve her türlü koşulda yararlı sonuçlar elde etmesini yani başarılı olmasını sağlayan araçlardır. Bu bağlamda bilimsel kavramlar ve bilimsel kuramlar da yararlı araçlardır. Bu nedenle onun pragmatizmi *araççılık* (instrümentalizm) olarak adlandırılır. Araççılık, bir yönüyle geleneksel felsefeye karşı bir eleştiri bir yönüyle de felsefenin farklı bir temel üzerine yeniden inşasıdır. Bu, Dewey'in pragmatizminin (1) negatif ve (2) pozitif iki yönünün olduğu anlamına gelir. Bu bakışın kaynağında ise Bergson'un felsefe anlayışının olduğu vurgulanır.

O halde insanın amacı gerek doğal çevresine ve gerekse toplumsal çevresine uyum sağlamaktır. Bilgi de bu bağlamda insanın çevresi ile olan ilişkisini uyumlu bir hale getirmek için ona yol gösterecek olan kavramların, kuramların oluşturulabilmesi için yapıcı bir etkinliktir. Bu bilgi ve kaynağı düşünme insanın çevresine uyum sürecinde ortaya çıkan problemlerin çözümü için insanın verdiği bir tepki, çözüm için bir araçtır. Doğru, doğruluk denen şey de pratikte başarılı olandır.

Dewey, kendi çağının evrim anlayışlarının etkisi ile doğayı, sürekli bir oluşum halinde olan organik bir bütün; insan da bu bütünün parçası ve biyolojik evrimin bir ürünüdür.